

3. Скуратівський, В. Про значення Гоголя / В. Скуратівський [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/story/2009/03/090320_gogol_interactive skurativskv. — Дата доступу: 12.10.2013.
4. Куліш, П. Чорна рада: хроніка 1663 року / П. Куліш. — Х.: Основа, 1990. — 272 с.
5. Гоголь, Н. В. Избранные произведения: в 2 т. / Н. В. Гоголь. — К.: Дніпро, 1983. — Т.1.
6. Українські нар. пісні та думи. — К., 1992. — С. 56.

Кацярына Пілат (Мінск)

СМЕХАВАЯ КУЛЬТУРА І ЯЕ ВЫЯЎЛЕННЕ Ў ПРОЗЕ ЯКУБА КОЛАСА І МІКАЛАЯ ГОГАЛЯ

Творчасць Якуба Коласа ўяўляе сабой знакавую з’яву сусветнай літаратуры. Пісьменнік няспынна веў дыялог з папярэднікамі, сінтэзуючы ў сваёй творчасці лепшыя мастацкія традыцыі сусветнай культуры. Свядомая арыентацыя на класічныя ўзоры мастацкай літаратуры дазволіла яму вывесці беларускую літаратуру на якасна новы ўзровень. Сярод мастацкіх традыцый, якія фарміравалі светапогляд Якуба Коласа, асобнае месца займаюць традыцыі рускай класічнай літаратуры. Акумулюючы мастацкія адкрыцці Аляксандра Пушкіна, Мікалая Гоголя, Льва Талстога, Якуб Колас тым самым далучаўся да сусветнай класічнай традыцыі, якая адыграла ролю падмурка, на якім складваўся ўласна коласаўскі стыль.

Традыцыі Мікалая Гоголя ў станаўленні мастацкага стылю Коласа-празаіка былі вызначальнымі. Першы пражаніны твор «Наша сяло, людзі і што робіцца ў сяле», які быў напісаны Якубам Коласам «пад Гоголя», уяўляе сабой па сутнасці інтэрпрэтацыю «Вечароў на хутары каля Дзіканькі». У Мікалая Гоголя знаходзім: *«Бывало, соберутся накануне праздничного дня добрые люди в гости, в пасичникову лачужку, усядутся за стол — и тогда прошу только слушать. И то сказать, что люди были вовсе не простого десятка, не какие-нибудь мужики хуторянские. Да, может, иному, и повыше пасичника, сделали бы честь посещением. Вот, например, знаете ли вы дьяка диканьской церкви, Фому Григорьевича? Эх, голова! Что за истории умел он отпускать!»* [3, с. 5]. У Якуба Коласа адпаведна знаходзім: *«Пазбіраюцца ў каго ў хату дзяўчаты і хлопцы, ломяць галавы, як прыдзе часам які-небудзь стары чалавек, просяць, каб раскажаў што-небудзь. Часам збярэцца многа старых мужчын — вот ужо талкуюць і спораць! Чорт знае, чаго нагавораць; жывот надарвееш смеючыся. Ёсць у нас Сымон Каробка, вот хіба ўмее расказаць, хоць многа і лжэ, але лжэ гладка»* [5, с. 377]. У пэўны момант творчага развіцця Якуба Коласа ўзаемадзеянне з літаратурнай спадчынай Мікалая Гоголя адыгрывала ролю творчай лабараторыі пісьменніка, дзе складваўся ўласны стыль, акрэслівалася ідэйна-праблемнае кола яго твораў, удасканаліваліся мастацкія прыёмы.

Імкненне да камічнай ацэнкі рэчаіснасці прысутнічае ва ўсіх народаў свету. У розных культурах катэгорыя смеху праяўляецца па-рознаму і знаходзіць працяг найперш у нацыянальных літаратурах. Беларуская сатырычная проза ў сваім станаўленні ішла праз традыцыі народнай смехавой культуры. Шматлікія паданні, народныя казкі, анекдоты, жарты літаратурна апрацоўваліся

і становіліся асновай для мастацкіх твораў. У гэтым рэчышчы выразна відаць, што адметнасцю беларускай літаратуры з'яўляецца яе цесная сувязь з фальклорнай і смехавой традыцыяй. Першапачаткова смехавая культура паўстае неад'емнай часткай фальклору, а ўжо пазней вылучаецца як самастойная мастацкая катэгорыя. Але варта адзначыць, што і на сённяшні дзень у межах беларускай літаратуры смехавая культура яшчэ цалкам не пазбавілася непасрэднай сувязі з фальклорнай традыцыяй.

Якуб Колас і Мікалай Гогаль адыгралі выключную ролю ў транспазіцыі неапрацаванай народнай смехавой культуры ў беларускую і рускую літаратуры адпаведна. Класікі беларускай і рускай літаратур, актыўна выкарыстоўваючы фальклорныя матывы ў сваёй творчасці, не маглі абмінуць стыхію народнага смеху. У сувязі з гэтым Мікалай Гогаль адзначаў неабходнасць збліжэння мовы мастацкай літаратуры з жывой народнай гаворкай, што адкрыла новыя магчымасці ў літаратуры. М. Бахцін неаднаразова адзначаў, што праблема гогалеўскага смеху можа быць правільна пастаўлена і вырашана толькі на аснове вывучэння народнай смехавой культуры.

Якуб Колас ішоў у беларускай літаратуры прыкладна тым жа шляхам. У ранніх апавяданнях, якія адзначаны гратэскава-карнавальным характарам, выразна прасочваецца тэндэнцыя да сумяшчэння кантрасных тэматычна-стылёвых элементаў: высокага і нізкага, смешнага і трагічнага. Такого кшталту сумяшчэнне несумяшчальнага адсылае нас да паняцця «*смех праз слёзы*», якое найперш з'яўляецца адметнасцю мастацкай традыцыі Мікалая Гогаля. У творчасці класікаў практычна адсутнічае смех дзеля смеху, яны не маюць мэты пазабавіць чытача. Мікалай Гогаль неаднаразова адзначаў, што смяцца трэба не з «кывога носа» чалавека, а з «кывой душы». Сумесь камічнага з трагічным часцей за ўсё суправаджаецца выразнай гіпербалізацыяй, а часам і абсурдызацыяй рэчаіснасці. Да прыкладу, у апавяданні Якуба Коласа «Выстагнаўся» знаходзім: *«Іван Кісель гараваў усё сваё жыццё. Бяда была ў тым, што ў гэтага гора было яшчэ сваё гора»* [3, с. 196]. Такім чынам, процілеглыя на першы погляд катэгорыі камічнага і трагічнага інтэгруюцца, ствараючы адмысловы эфект, які варта інтэрпрэтаваць менавіта як «смех праз слёзы». Відавочна, што ў мастацкіх тэкстах Якуба Коласа і Мікалая Гогаля складана правесці мяжу паміж камічным і трагічным, якія ўяўляюць сабой, па сутнасці, непадзельнае цэлае. Немагчыма дакладна сказаць, дзе заканчваецца смех і пачынаюцца слёзы.

У Мікалая Гогаля ў гэтым рэчышчы варта прыгадаць аповесць «Нос», дзе цалкам размываюцца межы паміж яўным і ўяўным і дзе пад фантастычна-забаўляльнай формай прыхаваны выкрывальны палемічны змест. Зварот да сатыры, іроніі, гумару ў мастацкіх тэкстах Якуба Коласа і Мікалая Гогаля — гэта, як правіла, своеасаблівы выклік з мэтай звярнуць увагу на актуальныя праблемы. Рэха гогалеўскай аповесці мы знаходзім ў апавяданні Якуба Коласа «Так і трэба ашуканцу», дзе канцылярскі пісар Спірыдон Зручны таксама мае адметныя «стасункі» са сваім носам: нос Спірыдона рэпрэзентуе свайго гаспадара, з'яўляецца важным элементам іміджу Зручнага, толькі ў адрозненні ад аповесці Гогаля, «атрыбутам» выкрывальным для свайго гаспадара:

«Эх, пракляты нос! Колькі за яго прыйшлося выцерпець!» [3, с. 235]. Пра непасрэдны ўплыў гогалеўскай аповесці сведчаць і іншыя факты: ў апавяданні Якуба Коласа галоўная вуліца горада называецца «Неўскі», што дазваляе нам амаль дакладна сцвярджаць пра наяўнасць прамога ўплыву аповесці Мікалая Гоголя «Нос» на коласаўскае апавяданне.

Якуб Колас няспынна развіваў у сваёй творчасці традыцыі нацыянальнай смехавой культуры. Яго сатырычныя апавяданні займаюць асаблівае месца ў беларускай літаратуры. Удасканальваючы сваё майстэрства, Якуб Колас шырока карыстаецца адценнямі *смехавой палітры*: іроніяй, лагодным гумарам і гумарам едкім, сатырай, жартамі і шматлікімі іншымі прыёмамі. Смех гучыць і ў «Казках жыцця», і ў трылогіі «На ростанях», у апавяданнях. Канстатуючы вялікія дасягненні Якуба Коласа ў рэчышчы нацыянальнай смехавой культуры, важна ўсведамляць значэнне творчай спадчыны Мікалая Гоголя ў станаўленні Коласа-празаіка, Коласа-сатырыка. Натхняючыся мастацкімі адкрыццямі класіка рускай літаратуры, Якуб Колас няспынна здзяйсняў уласныя адкрыцці, якія ў сваю чаргу адыгралі выключную ролю ў станаўленні беларускай класічнай літаратуры.

Літаратура

1. Бахтин, М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. — 2-е изд. М.: Худож. лит., 1990. — 543 с.
2. Бахтин, М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин; сост. С. Г. Бочаров — М.: Искусство, 1986. — 445 с.
3. Гоголь, Н. В. Вечера на хуторе близ Диканьки: Повести, изд. пасичником Рудым Паньком. / Н. В. Гоголь. — Мінск: Юнацтва, 1981. — 192 с.
4. Колас, Я. Збор твораў: у 20 т. / Якуб Колас. — Мінск: Беларус. навука, 2008. — Т. 5: Апавяданні (1906–1924). — 542 с.
5. Колас, Я. Збор твораў: у 20 т. / Якуб Колас. — Мінск: Беларус. навука, 2009. — Т. 6: Апавяданні (1925–1951), раннія пражыццёвыя творы (1900–1906), пераклады (1907). — 574 с.

Дар'я Кузнецова (Мінск)

ЛУННЫЙ КОД В ИЗОБРАЖЕНИИ А. БЛОКА В ОЧЕРКЕ З. ГИППИУС «МОЙ ЛУННЫЙ ДРУГ»

Среди многочисленных воспоминаний об А. Блоке можно выделить литературный портрет З. Гиппиус «Мой лунный друг» (1921), написанный сразу после смерти поэта. Эпиграфом к нему З. Гиппиус выбирает цитату из стихотворения «Рожденные в года глухие...», ей же посвященного. Во внутреннем развитии взаимоотношений А. Блока и З. Гиппиус, по воспоминаниям последней, мы видим, что они то сходились во взглядах, то расходились, не находя порой точек соприкосновения. Очерк-некролог является своеобразным ответом на стихотворение А. Блока, его парафразом. Однако канвой очерка становится также стихотворение З. Гиппиус «Луна и туман», написанное ею в 1902 г.

Единственный источник фактов и событий в «Живых лицах» — это память. Встречи, разговоры, детали воспроизводятся настолько подробно, что